

MALMÖ HÖGSKOLA

Lärande och samhälle

Barn-unga-samhälle

Examensarbete i Barndom och lärande

15 högskolepoäng, grundnivå

”Ta inte min”

En studie om pedagogers makt som möter barns motstånd i
förskolans vardag.

”Do not take mine”

*A study of teachers power that meets child’s resistance in
everyday preschool.*

Cecilia Trygg

Caroline Weibull

Förskollärarexamen 210hp

2017-01- 24

Examinator: Fanny Jonsdottir

Handledare: Sara Berglund

Förord

När vi började skriva vår uppsats kändes det som att vi cyklade på en cykel tillsammans, en cykel utan stödhjul. Men tack vare vår handledare Sara Berglund som under resans gång stöttat oss blev färden inte lika vinglig. När vi har träffat Sara har vi haft intressanta och givande diskussioner där vi fått vägledning som tagit oss framåt i vårt arbete. Tack Sara! Ingen kan ha en bättre förståelse för hur man en fredagskväll försvinner bort i tankar och in i dimman om Foucaults maktperspektiv än sin egen skrivarkompis. Vad vore vi utan varandra? Som Sherlock Holmes utan sin Watson!

Stort tack till våra familjer som har orkat med oss under den här tiden. Vi är väl medvetna vad det inneburit för er.

Vi började med att dela upp vårt arbete men efter hand fyllde vi på med text och kommentarer som i slutändan resulterade i att vi gjort allt arbete tillsammans. Även om vi inte bor i samma stad träffades vi så fort vi hade tillfälle.

Sammanfattning

Studiens syfte är att undersöka vilka makttekniker pedagoger använder samt hur barnens motstånd kommer till uttryck vid övergångarna från den fria leken till planerade aktiviteter. I vår studie har vi utgått från våra frågeställningar. Vilka makttekniker använder pedagogerna för att bryta barns lek och samla de inför nästa aktivitet? Vilken typ av motstånd kommer till uttryck i barngruppen gentemot pedagogerna? För att få svar på våra frågeställningar gjorde vi en kvalitativ studie på en förskola i ett mindre samhälle. Metoden som vi använde var observation genom filmning. Därefter transkriberade vi vårt insamlade material och strukturerade det efter fyra teman.

Grunden för vårt analysarbete är Michel Foucaults teori om makt och styrning. Vi har även kompletterat med studier av Dolk, Nordin-Hultman, Markström och Tullgren som även de har utgångspunkt i Foucaults teorier med i sin forskning. Resultatet av vår studie visar att det finns många olika makttekniker som pedagogerna använder för att styra barnen i önskvärd riktning. Vår studie visar också på hur bjällran som är en disciplinerings teknik styr både barn och pedagoger i verksamheten. Barnen använder sig av olika motståndsstrategier beroende på vilken styrteknik pedagogerna använder och även när barnen gör motstånd tvingas de att inordna sig i verksamhetens rutiner. De slutsatser vi har gjort är att den makt pedagogerna använde sig av för att styra barnen i önskvärd riktning har skett i all välmening.

Nyckelord: Förskola, institution, makt, motstånd, rutiner, styrningstekniker.

Innehållsförteckning

Förord	2
Sammanfattning.....	3
Innehållsförteckning	5
1. Inledning	7
1.1 Syfte och frågeställningar	8
2. Teori och tidigare forskning	9
2.1 Institution	9
2.2 Makt	10
2.2.1 Den pastoraliska makten.....	11
2.2.2 Inrutning av tid och rum	11
2.2.3 Tid och rum i förskolan.....	13
2.2.4 Självregering	13
2.3 Motstånd.....	14
3. Metod och genomförande.....	16
3.1 Metodval.....	16
3.2 Urval.....	17
3.3 Genomförande	17
3.4 Forskningsetiska överväganden	18
3.4.1 Informationskravet.....	18
3.4.2 Samtyckeskravet	19
3.4.3 Konfidentialitetskravet.....	19
3.4.4 Nyttjandekravet.....	20
4. Resultat och analys	21
4.1 Miljön på Solen och Stjärnan.....	21
4.2 Den vänliga makten.....	22
4.3 Reglerande rutiner	24
4.4 Styra sig själv	25
4.5 Makt möter motstånd	26
4.5.1 Ignorans.....	26

4.5.2 Fysiskt	27
4.5.3 Verbalt.....	28
4.5.4 Verbalt och kroppsligt.....	29
5. Diskussion	31
5.1 Vilka makttekniker använder pedagogerna för att bryta barns lek och samla de inför nästa aktivitet?.....	31
5.2 Vilken typ av motstånd kommer till uttryck i barngruppen gentemot pedagogerna?.....	33
5.3 Metoddiskussion	34
5.4 Förslag till forskning	34
6. Referenslista	36

1. Inledning

En pedagog går fram till en hylla i rummet, tar ner en bjällra och plingar i den och säger med vänlig röst ”Nu så är det dags att plocka undan”. Pedagogen går fram till de barn som pärlar. ”Men ni som pärlar behöver inte städa, ni kan bara pausa”. Ett barn som sitter och pärlar tar sin hand och stöttar sitt huvud på det samtidigt som barnet suckar. Han möter inte pedagogens blick. Efter en stund går pedagogen igen fram till barnen som pärlar och säger ”Pausar ni också nu?” ”Neej”, säger barnen i kör.

Observationen vi gjorde var på en förskola där vi undersökte samspelet mellan barn och pedagoger vid övergångar mellan den fria leken och styrda aktiviteter. När pedagogerna plingar i bjällran är det dags för samling och på just den här förskolan sker samlingen vid samma tidpunkt varje dag. Alla barn ska delta i samlingen oavsett vad de gör. Markström (2007) skriver om hur användningen av regler och rutiner i förskolan äger rum. De situationer i förskolan där reglering och ordningsskapande kan ses är till exempel när alla barn ska samlas, gå ut eller göra någon annan aktivitet samtidigt. När barnen ska samlas försöker pedagogerna få barnen i den riktning pedagogerna önskar och vi kan se att barnen responderar med protester både verbalt och med gester. Foucault (2009) menar att makten finns alltid och där det finns makt finns det alltid motstånd (Foucault, 2009, s. 105). Dolk (2013) skriver att vuxna oftast har större möjlighet att utöva makt än vad barn har men det finns tillfällen där barn utövar makt över vuxna (Dolk, 2013, s.181). Genom att rikta vår uppmärksamhet mot övergångar mellan fria och styrda aktiviteter i förskolan har vi valt att undersöka vilka tekniker pedagogerna använder för att få barnen till det som är planerat och hur barnens motståndsstrategier ser ut. Till hjälp i vår analys har vi utgått från Foucaults (2009) maktteorier och det är intressant om vi kan se något samband.

För att kunna identifiera de olika tekniker som förekommer i våra observationer har vi i teori och tidigare forskningsavsnitt använt oss av olika disciplinerings- och styrningstekniker utifrån Foucaults maktteorier. Vi har hittat studier där man använt sig av Foucaults teorier om makt och styrning i förskolan men inga som handlar om övergångar mellan den fria leken till styrda

aktiviteter. Trots att dessa rutiner pågår varje dag i förskolans vardag har övergångar lämnats oreflekterade både inom forskningen och hos pedagogerna. Den luckan ämnar vi fylla.

Denna studie handlar om hur pedagoger och barn samspelar vid övergångarna mellan fri lek och styrda aktiviteter. Övergångar utgör situationer som inte är pedagogiskt planerade i verksamheten.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår studie är att utifrån ett maktperspektiv undersöka hur pedagoger och barn samspelar vid övergångar mellan den fria leken och styrda aktiviteter. Detta gör vi med hjälp av dessa frågeställningar.

- Vilka makttekniker använder pedagogerna för att bryta barns lek och samla de inför nästa aktivitet?
- Vilken typ av motstånd kommer till uttryck i barngruppen gentemot pedagogerna?

2. Teori och tidigare forskning

Vårt syfte är att utifrån ett maktperspektiv undersöka hur pedagoger och barn samspelar vid övergångar mellan den fria leken och styrda aktiviteter. Därför presenterar vi de teorier som vi utgått ifrån vilket är Foucaults maktteori där vi valt att använda oss av begreppen; *institution, makt, tid och rum, självreglering och motstånd*. Vi kommer ta hjälp av dessa begrepp för att förankra vår förståelse av empirin. Utgångspunkten i denna del utgör även sökandet på våra frågeställningar. Den tidigare forskning vi valt att titta på är Dolk *Bångstyriga barn*, Nordin-Hultman *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Markström *Att förstå förskolan* och Tullgren *Den vägreglerade friheten*. Dessa studier belyser alla fenomenet makt i förskolan.

2.1 Institution

Markström (2007) förklarar att begreppet *institution* har visat sig vara ett ordinärt och okomplicerat begrepp. Termen institution kan användas på olika vis, både vardagligt och analytiskt. ”Termen betyder vidare uppfostran, undervisning och utbildning, och begreppet är centralt inom framförallt sociologin men används flitigt inom andra discipliner” (Markström, 2007, s.28). Goffman (2007) menar att institutioner kännetecknas av en viss grupp människor och dessa är i olika hög grad organiserade omkring rutiner och regler (Goffman, 2007, s. 17). Markström (2007) förklarar vidare att institutioner kan vara en mer eller mindre sluten verksamhet som är uppbyggd runt vissa regelbundna scheman och aktiviteter som kan påverkas i olika grad av oss som människor. Ett exempel på det är skolan där vardagen är noggrant indelad och människor gör samma saker samtidigt och det ibland inte tas hänsyn till att enskilda individer har olika behov (Markström, 2007, s.27-28).

Förskolan som institution beskriver Markström (2007) som följande ”Tillskapandet av institutioner för barn kan ses som en reglering av barnlivet som en särskild fas i livet, barndomen, vilken behöver en viss typ av institution. Barninstitutioner kan även förstås som ett sätt att lösa andra samhällsliga frågor” (Markström, 2007, s.11). Vidare skriver Markström (2007) att de allra flesta barn går i förskolan och förskolans uppdrag sedan länge är att erbjuda barn goda och jämlika uppväxtvillkor samtidigt som föräldrar ska kunna arbeta eller studera.

Markström beskriver även förskolan som en sluten plats som öppnar och stänger på vissa tider. Barnen påverkas av dess institutionella villkor där vardagen präglas av regler, rutiner och styrning som ständigt bryts av både vuxna och barn. Vid bestämda tider har barnen vissa platser och aktiviteter (Markström, 2007, s. 15).

2.2 Makt

Foucault (2008) skriver att makten ofta tolkas av psykoanalytiker och sociologer som att lagen, förbudet och regeln skapar en gräns mellan det som är tillåtet och förbjudet. Vidare skriver han att makt beskrivs även som former av dominans och former av underordning (Foucault 2008, s.206-209). Foucaults intention var att tolka makten på ett annat sätt som inte lyder under lagar och ordningar utan under normaliseringar och värden (Foucault, 2009, s. 102). Nilsson (2008) hänvisar till Foucault att ”han betonar att makt endast existerar som en aktivitet” (Nilsson, 2008, s. 85). Man äger inte eller besitter makten utan makten är relationell och finns var som helst och den befinner sig ständigt i förändring. Maktens styrkeförhållande kan alltid förändras, ena gången i överläge och nästa gång i underläge och vice versa (Nilsson, 2008, s. 86). Foucault beskriver att makt inte bara är en negativ kraft utan kan också vara produktiv (Foucault 1997, s.167). Dolk (2013) hänvisar till Foucault som menar att makten är verksam och produktiv, den frambringar kunskaper och sanningar och ger grund för individers handlingar, inställningar och känslor. ”Normer är tydligt kopplade till makt, men opererar vanligtvis inte genom våld eller tvång utan genom att människor medvetet eller omedvetet anpassar sina viljor och tankesätt efter dem” (Dolk, 2013, s. 26). Foucault skriver att han inte hade för avsikt att beskriva en teori om makt utan snarare att beskriva hur makten används och möjliggörs i sociala sammanhang (Foucault, 2009, s. 96-103).

Nedan kommer vi under ett antal olika rubriker att belysa makt utifrån olika disciplinerings och styrningstekniker. Dessa kommer vi använda i vårt analysarbete där vi kommer titta på vilka tekniker pedagogerna använder i övergångarna från den fria leken till styrda aktiviteter.

2.2.1 Den pastorala makten

Foucault (2008) redogör för den pastorala makten genom att beskriva den som en pastor som styr över församlingen men gör också liknelser vid en herdemakt där herden har makten över sin flock med får. Herden är flockens ledare och tar också ansvar för den, men han måste ha alla fåren i flocken med sig för att kunna styra dem. För att kunna styra måste herden få kännedom om varje enskild individs förmåga och det är först när han har den kunskapen som han kan styra hela sin flock. Den pastorala makten har goda avsikter och är en välmenad styrning mot tydliga mål (Foucault, 2008, s.146-147). Enligt Tullgren (2003) menar Foucault att det finns olika typer av tekniker för att kunna styra människor i önskvärd riktning och den ena av dem är den pastorala makten (Tullgren, 2003, s.37).

I förskolans kontext kan man jämföra den pastorala makten med en mikromakt som Nordin-Hultman (2011) beskriver är en makt som är välvillig, som inte är öppet auktoritär och den blir således svår att göra motstånd mot. Den är orubblig och är lätt att foga sig till. Dessa osynliga och indirekta medel för kontroll gör att relationerna kring pedagog och barn präglas av vänlighet och förtroende (Nordin-Hultman, 2011, s. 104-105). Tullgren (2003) skriver också om den pastorala makten och hur den används i förskolan. Hon menar att pedagogerna använder de kunskaper de har om barnen till att leda de mot tolerans, rättvisa och moral. Vidare skriver Tullgren att ha en inbjudande attityd, erbjuda hjälp, vara omhändertagande och göra saker på ett lustfyllt sätt är en subtil styrningsteknik som skapar lust och välbefinnande (Tullgren, 2003, s .40).

2.2.2 Inrutning av tid och rum

Enligt Foucault (2003) är tidsscheman ett historiskt arv. Foucault beskriver att den disciplinerade makten kan förbindas vid *tid och rum*. Han förklarar det med att skola, fängelse eller fabriker är styrda av tider och schematider. Rum delas in i celler, klassrum och andra utrymmen där endast en reglerad verksamhet sker (Foucault 2003, s. 151). I den disciplinära institutionen existerar inte fri rörlighet som att röra sig fritt in och ut eller inom den (Nilsson, 2008, s. 106). Enligt *inrutningens principer* kan rummet bearbetas på ett smidigt sätt för att fungera disciplinerande för de som vistas i det. Det ska finnas plats för varje individ och för

varje individ ska det finnas plats. Platsen har även bestämda tider till exempel när den öppnas eller stängs. Genom att ha bestämda platser menar Foucault (2003) att människorna inte bara är övervakningsbara utan man kan även hålla reda på vem som är närvarande respektive frånvarande där det också finns en möjlighet att ha kontroll över lämpligt och olämpligt beteende (Foucault, 2003, s. 143-145). Det sker en uppdelning i institutionen där det finns bestämda platser för varje individ. Genom att organisera rummen kan människorna och deras kroppar disciplineras. Andra disciplineringsuppgifter såsom rutiner, tidsschema och föreskrivna arbetsuppgifter är verksamma för att kontrollera verksamheten (Foucault, 2003, s. 151). Enligt Nordin-Hultman (2011) menar Foucault att tidsscheman och klockstyrning är ett äldre arv där klostrensamfundet och religiösa ordnarna var specialister på just tidsdisciplin. Vidare skriver hon att Foucault menar att genom ha klockstyrda tider finner man ett syfte för hur tiden används och det bidrar till en starkt disciplinerande effekt. Andra institutioner tog efter klostren som till exempel skolan. Istället för att bli uppgiftsstyrd blev den klockstyrd och ju mer tiden delades in ju starkare blev kontrollen och den disciplinerande kraften (Nordin-Hultman, 2011, s. 95).

Foucault (2003) beskriver signalers betydelse för förhållandet mellan den som befäller och den som lyder. Signalen kan vara att det rings i en klocka, klappas i händerna eller en blick som utväxlas mellan elev och lärare. Det handlar om att uppfatta signalen, inte att förstå befallningen och att genast reagera på en osynlig kod som skapats i förväg. Inom den kristna skolan sammanfattades signalen som en ordergivningsteknik och lydnadsmoral. Signalens främsta uppgift var att elevers blickar skulle riktas mot läraren (Foucault, 2003, s. 168).

Foucault skriver om *panoptism* (övervakning) som är en disciplin som skapas för att göra individen foglig i syfte att utvinna nytta av individen (Foucault, 2003, s. 209). Begreppet kommer från en fängelsebyggnad som kallades Panopticon vilket var ett övervakningstorn som bestod av en yttre ring med indelade celler. Då cellerna övervakades från tornet i mitten blev övervakningen effektiv och många fångar kunde övervakas av få personer. Genom att cellerna ständigt kunde övervakas från tornet i mitten visste inte fångarna när övervakningen inträffade men att den alltid kunde existera. När fången vet att den ständigt kan övervakas, blir makten effektivare vilket i sin tur medför att fången inrättar sitt liv efter detta och reglerar sig själv mot de gällande reglerna och detta gör att övervakningen fungerar av sig själv (Foucault, 2003, s. 201-203). Detta leder till självreglering.

2.2.3 Tid och rum i förskolan

Att leva i tid och rum är ett grundläggande villkor för vår tillvaro i livet. En större del av svenska barn lever i en rumslighet som är separerad från hem och föräldrar. När man ser på hur förskolor är organiserade utgör scheman som anger var barn och vuxna ska befinna sig i tid och rum en central princip (Markström, 2007 s. 82).

Normer och regler bygger på idéer och ideal om hur en verksamhet ska fungera och vilken social och moralisk ordning som ska råda. Det visar sig i Markströms studie att barnen redan från tidig ålder styrs av och använder den klockstyrda tiden. Genom starka rutiner och ordningar kan barnen redan från tidig ålder räkna ut och förstå vilka moment som ska följa efter varandra (Markström, 2007, s. 89).

Den pedagogiska verksamheten är oftast reglerad av tid och rum. Man kan säga att det skapas en *ordning* och den ordningen fastställer var barnen ska vara och i vilket rum. Av tradition är skolans och förskolans reglering inte likställd. I förskolan anses den mer följsam och anpassad efter barnens initiativ men Nordin-Hultman fann i sin studie att det finns starka regleringar och rutiniseringar i förskolan precis som det upplevs att det gör i skolan (Nordin-Hultman, 2011, s. 89-90). Dagliga aktiviteter och rutiner följs efter varandra i en förutbestämd ordning med förhållandevis många övergångar. Planeringen av tiden påverkar barns möjlighet till att få inflytande, utrymme över tid och rum och sina aktiviteter. Nordin-Hultman jämför det med Foucaults termer när det gäller den egna kontrollen över tid och rum där det fordras ett stort mått av anpassning av varje barn (Nordin- Hultman, 2011, s. 107).

2.2.4 Självreglering

Tullgrens (2003) skriver om den självstyrda friheten, där individen förväntas utnyttja friheten till att styra sig mot den goda leken, det goda samhället och den goda människan. Den självstyrda friheten handlar om att kunna kontrollera sig och det görs genom att öka sin egen kunskap och reflektera över sig själv. På så sätt kan individen handla på ett moraliskt riktigt sätt och göra ett val som känns riktigt (Tullgren, 2003, s.111). Självstyrande individer som efter att ha blivit styrda av makttekniker, skapar kunskap om sig själv och kan därigenom styra sina handlingar och de förväntningar som finns där. Enligt Tullgren (2003) menar Foucault (2008)

att genom att blicka in i sig själv och förstå sig själv kan individen också styra sig själv. Han talar om en diskursiv sanning där människan tar ansvar för det egna välbefinnandet. Den personliga friheten som sammankopplas med personligt ansvar, är ett resultat av den frihet individen lärt känna och som uppmanas till att vara delaktig i den egna styrningen (Tullgren, 2003, s 41).

2.3 Motstånd

Foucault skriver ”att där makt finns, finns motstånd och att likväl, eller kanske just därför, motståndet aldrig står i utanförställning i förhållande till makten” (Foucault, 2009, s.105). Han skriver vidare att motstånden inte kommer från några principer av olika slag och att motstånden utgör andra sidan i maktrelationerna (Foucault, 2009, s.105-106). I vår studie har vi valt att utgå från Foucaults maktperspektiv. Genom att använda oss av teorier och tidigare forskning om motstånd kan vi få en djupare förståelse i vår analys hur makt och motstånd relaterar till varandra.

Dolk (2013) undersöker barns motstånd, hur det kan förstås och vilka uttryck det tar i förskolans vardag. Hon ser inte motstånd som något negativt utan mer som en möjlighet till demokratisering. Hon tittar närmare på vilken betydelse det har för det pedagogiska och demokratiska innehållet i den dagliga verksamheten. Vidare skriver Dolk (2013) att vuxna har ett flertal gånger större möjlighet att utöva makt än vad barn har. Men det finns också tillfällen där barn utövar makt över de vuxna (Dolk, 2013, s.181). När barn protesterar och förhandlar mot vuxenstyrning ses ofta barnen av pedagogerna som ”bångstyriga”. Pedagogerna upplever att ”de bångstyriga barnen” förstör stämningen genom att inte göra det som förväntas av dem. När hon tittar på hur motstånd uttrycks sker det både med verbalt språk och med kroppsspråk. Vidare skriver hon att barnens motstånd uppfattas oftast av pedagogerna som gnälliga, besvärliga och krävande (Dolk, 2013, s.219). Markström (2007) tar även upp i sin studie att barn som inte följer de regler som är uttalade förstås ofta som besvärliga och får egenskaper som bråkiga, störiga etc. Här hänförs problemet till det individuella barnet, problemet individualiseras och motståndet kopplas oftast till barnens ålder. Dolk (2013) menar att de regler som är skapade av vuxna kan skapa oordning och motstånd hos barnen (s.194). Även om barnen gör motstånd tenderar det inte att ändra på de ramar som redan är givna.

Dolk menar vidare att pedagogernas gemensamma förhållningssätt kring regler och rutiner går ut på att när barn gör motstånd kan pedagogerna stå enade (Dolk, 2013, s. 220). Nordin-Hultman (2011) belyser i sin studie att styrningen är ständig, den är given i förväg och gäller alltid. Att ha strikta dagsplaneringar kräver ett stort mått av anpassning hos barnen där inflytandet får litet utrymme. När barnen gör motstånd eller protesterar anses det av pedagogerna som att barnet är avvikande och har ännu mer behov av den aktiviteten. Motståndet förstås inte som motstånd utan mer som ett problem hos den enskilda individen (Nordin-Hultman, 2011, s. 108).

3. Metod och genomförande

I följande avsnitt presenterar vi metodval, genomförande och etiska övervägande följt av hur vi valt att göra urvalet för vår studie men även varför.

3.1 Metodval

Vi har valt att göra en kvalitativ studie då vi genom observationer i förskolan försöker få en djupare förståelse för samspel mellan barn och pedagoger i övergångar mellan fria och styrda aktiviteter sett ur ett maktperspektiv. Kvalitativ metod har enligt Alvehus (2013) fokus på tolkningar av innebörder snarare än mätbara resultat (Alvehus, 2013, s.20).

Enligt Patel och Davidsson (2013) är observation forskarens främsta metod att få fram information om omvärlden. Dessutom är observation också ett vetenskapligt tillvägagångssätt för att samla information (Patel & Davidson, 2013, s.91).

För att samla in information som gör att forskaren kan besvara sina frågeställningar finns det många olika metoder menar Patel och Davidson (2013) till exempel intervjuer, enkäter, dokument där informationen finns nedskrivna, attitydskalor och observation (Patel & Davidson, 2013, s.67). Den metod som vi använde oss av för att samla in vår information var observation genom filmning.

Observationer är speciellt användbara då forskaren avsikt är att få fram information som handlar om beteenden och naturliga situationer. Med beteende menar Patel och Davidson (2013) inte enbart kroppsliga händelser utan också språkliga uttalanden, relationer mellan människor och olika uttryck av känslor (Patel & Davidson, 2013, s.91).

Patel & Davidson (2013) redogör för att oavsett av vilken sorts av observation forskaren väljer så ska observatören tänka på sitt förhållningssätt vid observationerna, genom att vara deltagande eller icke deltagande observatör (Patel & Davidson, 2013, s.98). Vi valde att vara icke deltagande observatörer, det vill säga att vi bara observerade och för övrigt valde att vara passiva.

Då vi använde oss av observation genom filmning fick vi möjlighet att kunna se på materialet tillsammans, gå tillbaka och se situationerna flera gånger och vi kunde gemensamt reflektera över det insamlade materialet. De utvalda observationerna som vi skriver om har utgångspunkt i situationer som innehåller olika former av makt och kommer att analyseras med hjälp av de teorier och tidigare forskning som vi tidigare beskrivit.

3.2 Urval

Vi har i denna studie använt oss av bekvämlighetsurval som Alvehus (2013) beskriver ”det vill säga urval baserade på vilken typ av (exempelvis) fokusgruppsdeltagare som finns tillgängliga” (Alvehus, 2013, s.68). De två avdelningarna som vi valde att undersöka är kända sedan tidigare av en utav oss och det kändes därför lätt att etablera den första kontakten och observera utan att pedagogerna och barnen kände sig obekväma med vår närvaro.

Vi bestämde oss för att göra studien på en förskola som ligger geografiskt ganska nära oss. På de två förskoleavdelningarna som vi valde att namnge som Solen och Stjärnan observerade vi pedagoger och barn i åldrarna tre till fem år. Då vi ansåg att vi tydligare kunde observera barnens språk, gester och samspel i den åldern. Sammanlagt ingick åtta pedagoger och 46 barn i vår studie. Situationerna som vi valt att observera är övergångssituationer och med detta menar vi situationer innan fasta och styrda aktiviteter som pedagoger initierar i förskolans verksamhet.

3.3 Genomförande

Tillsammans besökte vi de två avdelningarna två dagar och stannade där från klockan åtta på morgonen till halv tre på eftermiddagen. Observation genom filmning gjordes fyra gånger inomhus och fyra gånger utomhus i samband med övergångar innan samling och innan mellanmål. Filmsekvenserna varade mellan 5-25 minuter.

Vi filmade med hjälp utav våra lärplattor. Då barn och pedagoger förflyttade sig mellan olika rum kunde vi inte sätta upp lärplattorna på ett specifikt ställe. Vi fick därför hålla i den och följa med när barn och pedagoger förflyttade sig mellan de olika rummen. När vi filmade utomhus

fick förhållningssättet till lärplattorna bli detsamma då gården är så stor och utan att förflytta sig på förskolans gård hade vi missat en helhetsbild av övergångarna.

För att vi skulle kunna bekanta oss med barnen och pedagogerna åt vi frukost tillsammans med dem. Efter frukost hade barnen fritt valda aktiviteter. Barnen var oftast inne på avdelningen men några barn kunde vara i den stora salen som var mitt mellan de båda avdelningarna. Strax innan nio samlade pedagogerna barnen inför samlingsrummet. Det var också strax innan nio som vi började filma på vars en avdelning. Filmandet pågick tills att alla barnen var samlade på mattan i vardera samlingsrum. När klockan närmade sig två gick vi ut och började filma då vi visste att barnen återigen skulle samlas för att gå in och äta mellanmål. Vi slutade att filma när alla barnen hade gått in. Efter att vi samlat in allt vårt material transkriberade vi det ordagrant och läste igenom det flera gånger. Vi letade efter olika mönster i maktteknikerna, likheter och olikheter som kom till uttryck i samspelet mellan pedagoger och barn under övergångarna till planerade aktiviteter både inomhus och utomhus.

3.4 Forskningsetiska överväganden

I vår studie har vi tagit hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet, 2002). Dessa fyra principer är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet som bestämmer vad forskaren har att förhålla sig till. I nedanstående text beskriver vi hur vi har förhållit oss till dessa krav i studien.

3.4.1 Informationskravet

Kravet på information betyder att forskaren skall informera de som berörs av studien angående studiens syfte, frivillighet att delta och deras möjligheter av att avbryta studien om de vill. (Vetenskapsrådet, 2002, s.7).

Förskolechefen informerades först och gav oss sitt tillstånd om studiens genomförande på de två aktuella avdelningarna.

Därefter skickade vi informations- och samtyckesblanketten via e-post till henne och fick även denna blankett godkänd. I informationsbrevet till föräldrarna beskrev vi studiens syfte och att deltagandet i studien är frivilligt. Vi informerade också om att deltagandet kan avbrytas när som helst under studien samt att namnen på barnen kommer att bli fingerade. Vidare i brevet förklarade vi att allt material kommer att förstöras efter studien. Innan vi filmade informerade vi barnen och pedagogerna muntligt.

3.4.2 Samtyckeskravet

Kravet på samtycke betyder att studiens deltagare själv har rätt att avgöra om de vill medverka i studien och om minderåriga barn ska medverka behövs det godkännande från vårdnadshavarna (Vetenskapsrådet, 2002, s.9).

Vårdnadshavarna har fått ge sitt skriftliga samtycke till att deras barn får delta i studien och bli filmade. Pedagogerna har gett sitt muntliga samtycke till att medverka i studien. Innan vi började filma frågade vi barnen för att kunna ge dem en möjlighet att säga ja eller nej. Samtliga deltagare i vår studie har gett sitt medgivande.

3.4.3 Konfidentialitetskravet

Kravet på konfidentialitet betyder att uppgifterna om de som deltar i studien ska hanteras med konfidentialitet, det vill säga att inga obehöriga ska kunna ta del av det medverkandes personliga uppgifter. (Vetenskapsrådet, 2002, s.12).

Uppgifter som berör enskilda individer i studien har avidentifierats så att utomstående inte ska ha möjlighet att känna igen deltagarna i studien.

3.4.4 Nyttjandekravet

Kravet på nyttjande betyder att det material som samlas in om enskilda personer enbart får användas i studiens syfte. Materialet får inte lämnas eller användas av någon annan än de som gjort studien. (Vetenskapsrådet, 2002, s.14).

De insamlade materialet används endast i vår studie och det är endast vi som har tillgång till det. När vårt examensarbete är godkänt kommer allt material förstöras.

4. Resultat och analys

Syftet med vår studie är att utifrån ett maktperspektiv undersöka hur pedagoger och barn samspelar vid övergångar mellan fri lek och styrda aktiviteter. Vi analyserar empirin utifrån Foucaults maktteori. I detta kapitel kommer resultatet att analyseras utifrån studiens två frågeställningar: Vilka makttekniker använder pedagogerna för att bryta barns lek och samla de inför nästa aktivitet? Vilken typ av motstånd kommer till uttryck i barngruppen gentemot pedagogerna? Vi har under våra observationer identifierat ett antal olika styrnings- och makttekniker och dessa kommer vi att presentera här.

Kapitlet är strukturerat utifrån fyra teman som ska besvara vårt syfte med studien och våra frågeställningar. Det första temat är *Den vänliga makten* som beskriver en välvillig styrningsteknik som pedagoger använder för att få barnen till önskvärd riktning. Det andra temat är *reglerande rutiner* och det beskriver hur dagliga rutiner styr barnen. Det tredje temat är *styra sig själv* och här har vi tittat på hur barn genom moralisk ordning reglerar sig själva för att göra ”rätt” och det fjärde och sista temat är *makt möter motstånd*. Detta tema beskriver hur makt och motstånd relaterar till varandra. Eftersom motstånd inte är en utanförställning till makten så kommer motståndet finnas med i flera av våra observationer och analyser vi presenterar nedan. Men fokus på motstånd ligger under rubriken *makt möter motstånd*. Först inleder vi med en beskrivning av hur miljön på förskoleavdelningarna ser ut. Syftet med det är att få en inblick hur det kan se ut på en förskola eftersom de flesta barn i Sverige går där och den beskrivs som en institution. Förskolans institutionella villkor präglas av regler och rutiner och förskolans miljö kan tillstyrka dessa villkor (Markström, 2007, s.15). Brown (2007) skriver om miljöns betydelse om hur den rumsliga organisationen sänder budskap om maktrelationer och vuxnas förväntningar på barns beteende. Det kan till exempel vara var och hur lärarnas skrivbord är placerade i klassrummet (Brown, 2007, s.102).

4.1 Miljön på Solen och Stjärnan

Solen och Stjärnan är två förskoleavdelningar. Barnen som går här är mellan tre till fem år. På avdelningarna Solen och Stjärnan är planlösningen densamma. Det finns två rum, man går igenom det första rummet för att komma till rummet där man har samling.

I detta innersta rum finns det en stor rund matta som används vid samlingen men rummet används även till andra aktiviteter. I rummen är det låga hyllor där allt material är lätt tillgängligt för barnen. Bord och stolar på avdelningen är i barnens höjd. Mellan Solen och Stjärnan finns ett stort rum som används gemensamt av båda avdelningarna. Från detta stora rum finns det två glasdörrar som leder till två kapprum. Dörrarna ut till gården har även glasrutor. I panoptisk anda är förskolans arkitektur uppbyggd med stora rum och glasdörrar så att pedagogerna lätt kan övervaka barnen hela tiden. En sådan plats, kan enligt Foucault, ha en disciplinerande effekt då de som vistas i den inte vet när eller om de blir övervakade men ändå finns en vetskap om att de kan bli övervakade av pedagogerna.

4.2 Den vänliga makten

Det är dags för den dagliga samlingen. Fyra barn sitter vid ett bord och pärlar. En pedagog går fram till en hylla i rummet, tar ner en bjällra och plingar i den och talar till barnen med en vänlig röst.

”Nu så är det dags att plocka undan”. Pedagogerna går fram till de barn som pärlar. ”Men ni som pärlar behöver inte städa, ni kan bara pausa”. Ett barn som sitter och pärlar tar sin hand och stöttar sitt huvud på det samtidigt som barnet suckar. Han möter inte pedagogens blick. Efter en stund går pedagogerna fram till barnen igen som pärlar och säger ”Pausar ni också nu?”. ”Neej”, säger barnen i kör. Pedagogerna säger ”Jag vet att det är superkul att pärla men vi ska bara samla ihop oss och sjunga lite så kan ni fortsätta direkt efter”. Ett barn säger ”Nej, nej, nej jag vill bara pärla lite till.” Pedagogerna säger ”Vet ni vad, ni kan lägga vars tre pärlor till sen kommer ni och sätter er på mattan. Är det ok?” Barnen svarar ”Ja” och fortsätter att pärla. Pedagogerna går tillbaks till barnen igen efter en stund och säger ”Vet ni vad? Vi kom överens om att ta tre pärlor. Ni kan låta det ligga kvar så kan ni fortsätta sen det går jättebra”. Barnen reser sig upp och springer in i samlingsrummet.

Bjällran är en signal som får barnen att komma till samlingsmattan. Det är en rutin som utförs varje dag vid samma tidpunkt.

I den här situationen hör vi hur pedagogen säger till barnen som pärlar med vänlig ton att de inte behöver plocka undan utan bara pausa. Ett barn suckar och möter inte pedagogens blick. Pedagogen går ifrån och kommer tillbaka efter en stund och säger att de får fortsätta direkt efter samlingen. Barnen protesterar verbalt med att säga att de vill pärla lite till. Det här verkar vara en återkommande situation där pedagogen inte får med sig barnen från första början utan måste prata till sig deras uppmärksamhet. Det är inga höga röster och det finns en tillåtelse att få sitta kvar en stund. Så som pedagogen agerar kan ses som ett exempel på vänlig maktutövning, det vill säga att hon vet vad barnen är intresserade av och vi ser att hon försöker få med sig barnen genom att prata med dem. Hon går fram till dem några gånger och till slut förhandlar hon med att säga att de får lägga vars tre pärlor till och att de får fortsätta senare. Pedagogen lockar barnen på ett smidigt sätt till sitt mål med att säga att de får fortsätta efter samlingen. Foucault (2003) talar om den pastoraliska makten som har goda avsikter och är en välmenad styrning mot tydliga mål. Att göra saker på ett lustfyllt sätt, ha en inbjudande attityd, vara omhändertagande och erbjuda hjälp är en subtil styrningsteknik som skapar lust och välbefinnande (Tullgren, 2003).

Vid ett annat tillfälle ser vi ytterligare ett exempel på hur den vänliga makten kan utövas. Även då sitter barnen och pärlar och en pedagog plingar i bjällran. I denna situation ser vi inga protester från barnens sida.

När pedagogen ringer i bjällran och säger till barnen att ”vi ska samla ihop oss” lämnar barnen som sitter vid borden det de gör och går till samlingsmattan. Alla barnen lämnar sakerna kvar på borden. Inga barn plockar undan.

När pedagogen plingar i bjällran och samtidigt säger att de ska samla ihop sig går barnen ifrån sin aktivitet utan att plocka undan och ställer sig eller sätter sig på samlingsmattan. När pedagogen pratar med barnen använder hon en vänlig ton. I båda dessa situationer kan vi se hur den vänliga makten utövas av pedagogen men det som skiljer situationerna åt är att barnen inte visar någon form av motstånd. Istället kan man se att de gör som pedagogen säger. En tillåtelse att få lämna sin plats utan att plocka undan finns hos pedagogerna. Nordin-Hultman (2011) tar upp i sin studie där hon beskriver om en makt som är välvillig och är inte öppet auktoritär och

blir då svår att göra motstånd mot. Den är lätt att foga sig till. När barnen släpper det de gör när pedagogen ringer i bjällran kan man se att de fogar sig.

Dessa osynliga och indirekta medel för kontroll gör att relationerna kring pedagog och barn präglas av vänlighet och förtroende. Nordin-Hultman (2011).

4.3 Reglerande rutiner

Efter att barnen ätit lunch är det dags att gå ut och barnen leker utomhus till klockan 14.00 då en pedagog ringer i en bjällra och barnen städar upp utomhusleksaker och lägger i en trälåda. Efter detta går de sedan in och äter mellanmål.

Barnen är ute på gården och det är strax dags för mellanmål. Pedagogen ringer i en bjällra samtidigt som hon går runt på gården bland barnen. Två barn springer förbi pedagogen och skriker högt ”Det är städning, det är städning”. Två andra pedagoger står vid ingångarna till avdelningarna och pratar. Pedagogen går runt på gården samtidigt som hon ringer i bjällran hela tiden. En pojke kommer framspringande till henne och pedagogen överlämnar bjällran till honom samtidigt som pedagogen säger ”Gå upp och plinga där” i samma stund som hon pekar uppåt i den långsmala trädgården. Pojken gör som hon säger och springer iväg. Pojken går längst upp i gården och då kan man höra flera av de andra barnen säga högt ”Städning, det är städning”. Barnen går mot ytterdörrarna, några plockar undan andra ställer sig vid dörren direkt. En del saker har tagits med inifrån och några barn hjälps åt att stoppar ner dinosaurierna i plastbacken och en flicka bär den sedan till ytterdörren. Tre pedagoger står utanför dörrarna till respektive avdelning med frökenpärmerna uppslagen. Barnen står på led utanför ytterdörrarna och barnen går in en efter en när de blivit avprickade i pärmerna.

Pedagogen som ringer i bjällran säger aldrig ordet städa. Trots det utlöser plingandet att två barn själv direkt efter att de hört signalen skriker högt ”Det är städning, det är städning”. Barnen

uppfattar signalen när pedagogen plingandet i bjällran och inte ordern men reagerar direkt på den dolda koden som tidigare har skapats och som gör att barnen vet att de ska städa.

När pojken kommer springande till pedagogen med bjällran utbyts inte heller några ord utan bara en befallning om att ”Gå upp och plinga där”. Pedagogen inväntar inga svar från pojken och pojken visar inte heller på att det inte är något som han inte vill göra utan han gör som pedagogen säger till honom. Pedagogerna har makten att bestämma över bjällran och det är bjällrans signal som styr barnen att städa samtidigt som verksamhetens rutiner styr pedagogerna eftersom barnen ska äta mellanmål efter att de varit ute. Här ser man vilken disciplinerande effekt som de klockstyrda tiderna har på individerna, genom att styra verksamheten, pedagogerna och barnen att göra saker på bestämda tider. Pojken får en tillfällig möjlighet att förstärka sin egen maktposition med hjälp av bjällran och med dess hjälp agerar han på ett maktutövande sätt. Barnen ställer sig sedan vid dörrarna där pedagogerna redan står färdiga att pricka av dem i frökenpärmerna. Vi tolkar det som att de flesta barnen vet vilka rutiner som gäller efter att de hört signalen och genom pedagogernas agerande. Genom att ställa sig vid dörrarna har barnen tränats i inrutningsprincipen (jfr Foucault, 2003, s. 146). Först plingas det i bjällran, sen städar man, ställer sig vid dörren och blir avprickad av pedagogerna och därefter får man gå in. Bjällran används i ovanstående situation till att styra barnen mot det önskvärda nämligen att få barnen att städa undan.

4.4 Styra sig själv

En pedagog kommer in i rummet, går bort till hyllan och tar ner en bjällra. Pedagogen plingar i bjällran och säger med vänlig röst ”Nu så är det dags att plocka undan. Vad som behöver städas är faktiskt bygghörnan, där är väldigt mycket magneter”. Två barn går runt i rummet med magneter i handen och säger ”Pling, pling, det är dags att städa, pling pling städning”. Pedagogen säger till några barn ”Vet ni vad, vi hjälps åt i bygghörnan och plockar upp magneterna”, och går samtidigt fram till bygghörnan. Barnen som plingar går runt i rummet och säger till de andra barnen ”Pling pling, städning”.

När pedagogen plingar i bjällran tar två barn sina magneter och låtsats att det är bjällror. De går omkring i rummet och uppmanar andra barn till att städa. Barnen styr sina handlingar efter en medvetenhet om verksamhetens rutiner och vi kan se att de samarbetar med pedagogen men även med varandra. Genom att säga ordet städa till sina kamrater reglerar de både sig själva och varandra mot det ”rätta” som är att städa. Med dessa självtekniker kan barnen lära sig att bete sig ansvarsfullt. Tullgren (2003) menar att barnen ska anses vara innehavare av sin egen vilja och genom att få frihet att välja själv infinner de sig i förskolans ordning. Pedagogen låter barnen få frihet att gå runt med magneterna samtidigt som barnen säger till de andra att städa. Eftersom pedagogen inte säger till barnen med magneterna att sluta säga till sina kamrater, styr pedagogen mot det önskvärda beteendet att få alla att städa. Liknande strategier har vi sett förekomma vid flera andra tillfällen till exempel när barnen är utomhus och även då styrs av rutiner som är att gå in och äta. Både pedagoger och barn styrs av rutiner och reglerar sig efter dessa. Foucault menar att styrning är korrektiv och med det menas att barnet regleras att göra det rätta, det som anses vara normen i syfte att fostra mot en bra samhällsmedborgare.

Vi har observerat andra styrningstekniker som pedagoger använder i sin styrning av barnen och de vi sett är skuldbeläggning och fysisk styrning. Dessa styrningstekniker har inte varit så vanliga i våra observationer men sett att de förekommit och därför kommer dessa finnas med i 4.5 ”Makt möter motstånd.”

4.5 Makt möter motstånd

I dessa situationer nedan har vi uppmärksammat olika motståndsstrategier hur barn responderar mot den styrning som förekommer från pedagogerna. Vi har delat in dem i rubriker för att lättare kunna se om det finns något samband från styrningen av pedagogerna och vilket motstånd barnen gör.

4.5.1 Ignorans

Det är dags för samling och pedagogen har plingar i bjällran och sagt till barnen att plocka undan. En flicka kommer in i samlingsrummet med en leksak i händerna. En pedagog ser detta och går fram till flickan och säger till

henne att lägga undan leksaken hon har i händerna. Flickan fortsätter gå in i rummet.

I den här situationen säger pedagogen till barnen att plocka undan inför den dagliga rutinen, morgonsamlingen. Eftersom barnen ska plocka undan är det inte tillåtet att ha med sig leksaker på samlingen. Pedagogen som ser flickan med leksaken uppmanar henne verbalt att lägga tillbaka leksaken på sin plats. Barnet fortsätter gå in i rummet med leksaken och uppvisar ignorans genom att inte svara på pedagogens uppmaning. Denna situation skiljer sig från andra där det förekommit verbal styrning från pedagogerna. Vi har inte tidigare sett någon motståndsstrategi i form av ignorans. Vi har sett andra olika kategorier av motståndsstrategier hos barnen, som kan beskrivas som verbala, fysiska och med hjälp av gester.

4.5.2 Fysiskt

Pedagogen går fram till flickan och tar tag i armarna och försöker vända henne där hon kom ifrån. Flickan spjärnar emot.

När barnet fortsätter gå agerar pedagogen genom att fysiskt ta tag i flickans armar och försöka vända barnet. Flickan gör motstånd genom att försöka spjärna emot vilket hon inte lyckas med. Situationen övergår från att pedagogen säger till flickan och när flickan ignorerar blir pedagogen fysisk. Flickan gör då motstånd fysiskt genom att spjärna emot.

Pedagogen verkar irriterad, vänder flickan och säger sedan till henne att lägga leksaken där den ska vara och komma tillbaka sen. Barnet går och lägger leksaken där den ska vara.

Pedagogen uttrycker sig verbalt med en något irriterad röst när hon säger till flickan att lägga tillbaka leksaken. Att protestera mot vuxenstyrning menar Dolk (2013) att barnen ofta ses av pedagogerna som "bångstyriga". Pedagogerna upplever att barnen inte gör det som förväntas av dem. I vår situation kan vi också se hur pedagogen förväntas att barnet ska göra som hon

säger. När flickan inte gör som hon säger får pedagogen möta ett motstånd både fysiskt och med ignorans. I den här situationen kan vi också se hur rutiner och regler styr pedagogen genom att alla ska vara med på samling och att man inte får ha med leksaker i samlingen.

I nästa situation har pedagogen plingat i bjällran men två barn sitter fortfarande kvar och leker. Barnen ska plocka undan innan de sätter sig för att ha samling. Pedagogen verkar irriterad och vill att de ska komma eftersom de andra barnen väntar och redan satt sig på samlingsmattan.

4.5.3 Verbalt

Det är dags för samling och de flesta barnen sitter redan på samlingsmattan utom två barn som fortfarande sitter kvar och leker på bilmattan. Pedagogen pratar bortifrån frökenbordet. ”Asså nu väntar de på er” med irriterad röst. ”Kom” säger pedagogen. Pojken på mattan svarar ”Näää vill inte att du tittar på mig!” Pojken och flickan fortsätter att leka med magneterna på mattan.

När pedagogen säger med irriterad röst till barnen att komma visar pojken med hela sin kropp att han inte vill och uttrycker även verbalt sitt motstånd mot pedagogen genom att säga ”Näää vill inte att du tittar på mig”. Både flickan och pojken fortsätter att leka med sina magneter och en skymt av ignorans kan uppfattas eftersom de fortsätter med det de gör.

Det går en kort stund sen säger pedagogen som fortfarande står vid frökenbordet men går nu fram till barnen och säger ”Nä vet ni vad, nu väntar vi på er! Det är lite synd att era kompisar ska vänta på er! Nu sätter vi den häruppe” samtidigt som hon tar flickans kub som hon byggt av magneter på hyllan. ”Nu sätter jag detta så!” säger pedagogen

Vi kan se att pedagogen styr barnen verbalt genom att beordra dem att plocka undan samtidigt som hon skuldbelägger barnen då hon säger att de andra barnen får vänta på dem eftersom de inte plockat undan. Pedagogen tar sedan flickans magneter ifrån henne och sätter dem på hyllan. Pedagogen har makten att styra vilket hon gör genom att fysiskt ta flickans magneter.

4.5.4 Verbalt och kroppsligt

”Ta inte min” säger pojken som har lagt sig på rygg. ”Nä jag tar inte din, men varsågod och sätt den på hyllan!” säger pedagogen. ”Vill inte” säger pojken. ”Vi ska gå in och ha samling” säger pedagogen till pojken. ”Sätt den på hyllan” säger flickan till pojken.

När pojken uppfattar att pedagogen tar flickans magneter protesterar han kroppsligt med att lägga sig ner och säga ”Ta inte min”. Pedagogen väljer att inte ta pojkens magneter utan säger till honom att sätta dem på hyllan själv. Då gör pojken verbalt motstånd genom att säga ”Jag vill inte”. Flickan säger också till pojken att sätta magneterna på hyllan. I denna situation självreglerar sig flickan. Hon rättar in sig i förskolans ordning genom att säga till pojken att lägga undan magneterna. Det kan ses från flickans sida att pojken inte har något val, det är bestämt att ha samling.

Pojken säger till flickan ”Jag ska sätta den här” och kryper fram på knäna och sätter sin kub av magneter på hyllan. Pedagogen svarar då ”jättebra! Kanon!” ”Jag sätter den här!” säger pojken. ”Tack snälla!” svarar pedagogen och de går alla tre till samlingsrummet.

Motvilligt kryper han fram på knäna och sätter magneterna på hyllan. I denna situation kan vi se hur pojken till slut reglerar sig då först och främst när flickan säger till honom att sätta magneterna på hyllan även om det är motvilligt. Här reglerar han sig själv genom att göra det som är önskvärt och det som är önskvärt enligt rutinen och som även styr pedagogen är att barnen ska städa och sätta sig på samlingsmattan. Denna strategi i samband med rutiner där barnen väljer att självreglera sig har vi också kunnat se i situationen där barnen använder magneterna som bjällra och säger till de andra barnen att städa. Pedagogen berömmar pojken när han satte tillbaka leksaken som hon ville att han skulle göra. I denna observation kan vi tydligt se det som Foucault (2009) beskriver att där makt finns, finns det också motstånd. Motståndet kan också ses som en sorts makt då barnet inte vill göra som pedagogen säger.

Dolk (2013) betonar att de regler som är skapade av vuxna kan skapa oordning och motstånd hos barnen. Hon menar att även om barnen gör motstånd ändras inte de ramar som redan är givna. Detta blir tydligt när pedagogen inte väntar på något svar från pojken utan han förväntas att göra som pedagogen säger, plocka undan och gå till samlingen. I denna situation när pedagogen uttryckte sig med irriterad röst var första gången vi kunde se att motståndet blev mer tydligt då pojken lade sig ner och även uttryckte sitt motstånd verbalt.

De motståndsstrategier som vi har kunnat se är verbalt, ignorans, fysiskt och kroppsligt. Vi har kunnat koppla samtliga motståndsstrategier till övergångarna där pedagogernas uppmaning till barnen om att städa. Maktutövningen i situationerna har sett olika ut beroende på vilket motstånd barnen gör.

5. Diskussion

Syftet genom hela vår uppsats var att utifrån ett maktperspektiv undersöka hur pedagoger och barn samspelar vid övergångar mellan den fria leken och styrda aktiviteter. I följande kapitel kommer vi att svara på studiens frågeställningar som även inkluderar diskussioner om resultatet. Därefter avslutar vi med metoddiskussion och förslag på vidare forskning inom området.

5.1 Vilka makttekniker använder pedagogerna för att bryta barns lek och samla de inför nästa aktivitet?

Foucaults styrningsteknik ”den pastorala makten” har varit betydelsefull för att förstå hur pedagogerna arbetar för att få barnen från den fria aktiviteten till det som är planerat. Utifrån observationerna har vi bland annat kunnat se hur pedagogerna använder den vänliga makten för att få barnen att inrätta sig i förskolans vardagliga tidsrytm. Pedagogerna tar reda på vad som intresserar barnen genom dialoger och observationer som exempelvis när barnen vill fortsätta pärla och man kan då se hur pedagogen använder barnens tankar för att effektivisera styrningen. Tullgren (2003) skriver att ha en subtil styrningsteknik som att ha en inbjudande attityd skapar lust och välbefinnande. I den inrutade vardagen med vardagliga rutiner använder pedagogerna sig av den pastorala makten för att få barnen dit de vill. Det vi har uppmärksammat med styrningstekniken är att den förekommer i många situationer och ett tydligt resultat vi har sett är att pedagogerna bemöter barnen med omsorg. Foucault beskriver att makt inte bara är en negativ kraft utan kan också vara produktiv.

I flera situationer har vi sett hur barnen självreglerar sig utifrån normer och regler som råder i förskolans ordning. I situationen där barnen går omkring med magneterna som de låtsas är bjällror vet barnen att det är dags för samling och städning. De reglerar sig själva men även andra barn och man kan få en skynt av den pastorala makten även hos barnen när de ”hjälp” pedagogen att få sina kamrater till pedagogernas önskvärda riktning. Självreglering kunde vi även se i den situationen när barnen lämnar sina aktiviteter och går och sätter sig på mattan.

Pedagogen använde bjällran och barnen fogade sig direkt. Här kunde vi inte se något motstånd hos något av barnen.

De rutiner som förekommer dagligen har vi sett pedagogerna använda för att styra barnen men vi har även sett att rutinerna styr pedagogerna. Rutinerna gör så att pedagogerna och barn reglerar sig efter detta. Det Markström (2007) beskriver om hur förskolan är organiserad med scheman och anger var man ska befinna sig på bestämda tider blir tydligt för oss i alla rutinsituationer. Bjällran används som styrteknik vid rutinsituationer som initieras av vuxna. Barnen inrättar sig oftast i dessa rutiner men vi kan också se att en del gör motstånd. Trots att barnen gör motstånd mot pedagogerna får det ingen effekt då barnen ändå tvingas inordna sig i verksamhetens rutiner. Det som vi har sett i våra observationer om reglerande rutiner överensstämmer med det som Dolk skriver, är att de ramar och rutiner som redan är givna ändras inte trots att barn gör motstånd.

Vi har också uppmärksammat att pedagogerna använder sig av flera olika styrningstekniker i samma observation. Exempelvis när flickan ignorerar pedagogen genom att fortsätta gå in i samlingsrummet med leksaken i handen. Då byter pedagogen styrningsteknik från verbalt till fysiskt.

De styrningstekniker vi fann starkast var de dagliga reglerande rutiner som råder i förskolans ordning och den vänliga makten som fick barnen att komma till pedagogernas önskvärda riktning. När det gäller de dagliga rutinerna var det inte bara barnen som styrdes utav de rutiner som råder i förskolan utan pedagogerna styrdes även av dem. Bjällran var en styrningsteknik i tid och rum som skedde dagligen när det var dags att byta aktivitet och vi upplevde att bjällran var så inrutad i vardagen att den gick inte att bryta. Det som Nordin-Hultman (2011) talar om i sin studie överensstämmer med resultatet i vår studie att anblicken av den välvilliga makten sker utan en personlig auktoritetsutövning. Makten finns i stället i de styrda planeringarna som i tidens och rummens ordning. Makten blir opersonlig och förläggs inte hos de enskilda pedagogerna. Det blir tydligt för oss här att de starka styrningarna från inrutningen av tid och rum inte ändras. Både barn och pedagoger sitter i "samma båt" som Nordin-Hultman uttrycker det.

5.2 Vilken typ av motstånd kommer till uttryck i barngruppen gentemot pedagogerna?

När barnen pärlar och det är dags att plocka undan använder pedagogen sig av en lugn och vänlig röst när hon pratar med dem. Det fanns olika slags motstånd som barnen använde gentemot pedagogen som verbalt och med gester men vi upplevde inte att uttrycken för motstånd hos barnen var så kraftfulla. Motståndet kunde ses som att barnen förhandlade med pedagogen när de sa att de ville pärla lite till. Vi såg att det fanns utrymme för barnen att få fortsätta en stund till genom att pedagogen kom och gick. Till slut fick pedagogen med sig barnen till samlingen.

Ett motstånd vi inte stött på vid andra observationer var när flickan genom att visa ignorans gick vidare när pedagogen styrde henne verbalt med att säga att hon skulle lägga leksaken på sin plats innan samling. Det som hände var att pedagogen bytte styrningsteknik från verbalt till fysiskt och flickan reagerade på det med att också vara fysisk tillbaka. Hennes motstånd blev att spjärna emot pedagogens fysiska grepp när hon vände henne. Det blev som pedagogen ville och flickan gjorde slutligen som hon blev tillsagd. Dolk skriver (2013) att vuxna har ett flertal gånger större möjlighet att utöva makt än vad barn har. Men det finns också tillfällen där barn utövar makt över de vuxna. Vi kan se att barnen genom att göra motstånd utövar en sorts makt gentemot pedagogerna.

I situationen där pedagogen med irriterad röst säger till flickan och pojken att plocka undan för att de andra väntar på dem, såg vi det tydligaste motståndet. Pedagogen var irriterad och barnen ville fortsätta leka. Motståndet blev tydligast hos pojken när han uttrycker sig verbalt med att säga att han inte vill städa och lägger sig ner. Flickan gör inte motstånd, det kan bero på att pedagogen tar hennes sak fysiskt och lägger på hyllan. Pojken fortsätter göra motstånd verbalt och ligger kvar på golvet. Då försöker flickan reglera pojken genom att säga till honom att plocka undan. Pedagogen använder olika styrningstekniker. Det börjar verbalt med irriterad röst sedan fysiskt när hon tar flickans magneter och slutligen skuldbelägger barnen. Pojken börjar först plocka undan när flickan säger till honom att göra det och han svarar henne med att säga ”jag lägger den här.” De situationer där barnen var tvungna att plocka undan innan ny aktivitet upplevde vi starkast motstånd från barnen gentemot pedagogerna.

Dolk (2013) beskriver att motstånd inte behöver ses som något negativt utan mer som en möjlighet till demokratisering. De starka regleringar som finns i förskolans tidsrytm påverkar barns möjligheter till att få utrymme i den planerade verksamheten. Något vi funderat på är hur pedagogerna förhåller sig till läroplanen (Skolverket, 2010) som betonar att förskolan ska sträva efter att barnen utvecklar sin förmåga att uttrycka tankar men även åsikter och genom detta få möjlighet att påverka sin situation. Kan barnen påverka sin situation när det redan finns givna ramar i förskolan och i så fall på vilket sätt?

5.3 Metoddiskussion

Våra observationer genom filmning har hjälpt oss att synliggöra olika former av maktutövande mellan barn och pedagoger i övergångar mellan fri lek och styrda aktiviteter. Då studien endast har gjorts på två avdelningar på en förskola kan vi inte påstå att vi genom resultatet kan dra allmänna slutsatser. Om vi hade haft mer tid hade vi kunnat göra observationer på fler förskolor och kanske hade vi då fått ett annorlunda resultat. Vi upplevde att det varit bra att filma eftersom vi kunde titta tillbaka på materialet många gånger och på så sätt missade vi inte viktiga delar av vad som hände i samspelet mellan pedagoger och barn. Vid observationstillfällena var pedagogerna medvetna om att de blev filmade. Detta kan till en början ha påverkat pedagogerna att inte bete sig som de brukar. Det kändes som att de ville göra "rätt" medan vi var där men efter ett tag upplevde vi att de började slappna av och tänkte inte så mycket på att var vi där. Vi är glada att vi valde filmning som metod för då kunde vi spola tillbaka och se filmen många gånger om. Vi inser att om vi hade valt att anteckna istället hade vi missat mycket viktig information.

5.4 Förslag till forskning

Vår studie kan kanske användas som underlag för diskussioner och reflektioner i förskolan eftersom vi inte tidigare har sett studier som gäller hur pedagoger och barn utifrån ett maktperspektiv samspelar vid övergångar mellan den fria leken och styrda aktiviteter.

Genom att pedagogerna blir mer medvetna om sitt eget handlande i övergångarna kan detta bli början till att barnen får mer inflytande i verksamheten. Därför tycker vi det skulle vara intressant att i fortsatt forskning intervjua och undersöka varför pedagogerna bestämmer sig för att styra på ett visst sätt. I relation till vår studie skulle man också kunna undersöka om barnens kön inverkar på pedagogers olika makttekniker.

6. Referenslista

Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Brown, Jane (2007) *Children & Society*, v21 n2 p98-110 Mar 2007.

Tillgänglig på internet:

<http://onlinelibrary.wiley.com.proxy.mah.se/doi/10.1111/j.1099-0860.2006.00035.x/epdf>

Dolk, Klara (2013). *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2013

Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet

Tillgänglig på internet: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Foucault, Michel (1997) *Ethics and subjectivity and truth* (Electronic resurs)

Tillgänglig på internet:

https://monoskop.org/images/0/00/Foucault_Michel_Ethics_Subjectivity_and_Truth.pdf

Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv

Foucault, Michel (2008). *Diskursernas kamp*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion

Foucault, Michel (2009). *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos

Goffman, Erving (2007). *Totala institutioner: fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. [Ny utg.] Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Markström, Ann-Marie (2007). *Att förstå förskolan: vardagslivets institutionella ansikten*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Nilsson, Roddy (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö: Égalité

Nordin-Hultman, Elisabeth (2011). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Diss. Stockholm : Univ., 2004

Patel, Runa & Davidson, Bo (2013). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 4., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98: reviderad 2010*. 2 uppl. Stockholm: Skolverket.

Tullgren, Charlotte (2003). *Den välreglerade friheten: att konstruera det lekande barnet*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2004

Tillgänglig på Internet:

http://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/7828/valreglerade_friheten.pdf